

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

Természetjog és morálfilozófia

Simon József

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE

Természetjog és morálfilozófia

6.4 lecke – 15 perc

Pufendorf – 4: Értelem és szociabilitás

A szemelvények forrása:

Samuel Pufendorf: *De jure naturae et gentium*, Lundt 1672.

A magyar változat saját fordításom – SJ

Az előző leckében láttuk, hogy Pufendorf szerint az emberi értelem hogyan képes felismerni azt, hogy a szociabilitás természetes kötelezettség. A szociabilitás mindig az **értelemre** utalt, arra az értelemre, amely egyfelelő képes morális ítéletet alkotni az önérdékkövető szenvedélyekből fakadó cselekedetekre vonatkozóan, másfelől képes felismerni a szociabilitás Isten által hozott természettörvényének kötelezettségét. Bármennyire is úgy tűnik, hogy az értelem képessége a morális ítéletre közös jellemvonása Pufendorf és Grotius természetjogi gondolkodásának, a német gondolkodó elmélete mégsem a morális realizmus álláspontján áll.

Az értelem nem az ember egy önmagában objektíve fennálló morális sajátosságát ismeri meg akkor, amikor társadalmi entitásként ismeri meg az embert. A puszta *conditio humana* első megközelítésben tökéletesen képes az emberi szociabilitást levezetni az egyéni önérdékkövetésből – ám az ember ilyen értelemben vett társadalmi sajátossága csupán a kooperáció természetes képességében áll, ami származtatott-másodlagos jellegű. Pufendorf talán legmodernebb elméleti lépése az, ahogy a *de facto* kooperáció kellés-mozzanatába lokalizálja az ember szociális jellegét. Másként: az értelem nem a morális értékek egyfajta természetes rendjét ragadja meg, hanem azt, hogy a kötelezettség, mint olyan, miért normatív jellegű általában véve. Az ember természetes szociabilitása pusztán abban áll, hogy a **szenvedélyszerű önérdékkövetés** által kialakított stratégiai **együtműködés** nem csak tényként, hanem **normaként** jelentkezik. A tényszerű kooperációként felfogott szociabilitással szemben a normatív szociabilitás már nem egy olyan emberi sajátosság, melyet az egyéni érdekkalkulációkból származtathatnánk. Az ember természettől fogva társadalmi lény, mert értelme képes egyéni érdekérvényesítésének kooperatív megnyilvánulásaihoz normatív igényt rendelni. E normativitás-mozzanat mindenekelőtt egy természetes szuverén által kirótt kötelezettség felismerésében áll, és csupán annyi intellektuális tartalommal rendelkezik, hogy Istennek „jó oka” volt a végtelen számú lehetséges természettörvény közül éppen ezt a természettörvényt kiválasztani.

Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716)
Christoph Bernhard Francke portréja (1695)
Herzog Anton Ulrich Museum,
Braunschweig

Leibniz kritikája: Pufendorf természetjogi tanítása körbenforgó. Egyfelől egy racionálisan teljesen megközelíthetetlen *voluntarizmus* képezi elmélete központi elemét, másfelől Isten mégiscsak bizonyos „jó okokra” hivatkozva állítja fel a morális természettörvényt, ami Leibniz szemében a morális értékek racionális-*intellektuális* módon hozzáférhető metafizikáját implikálja. Leibnizcel ellentétben Pufendorf azonban úgy véli, hogy a szociabilitás természetes parancsa nem valamely természetes morális érték intellektuális belátásán alapul, hanem a *de facto* kooperációhoz vezető önérdékkövetés *normatív* mozzanata.

De jure 2,1,5

Sok nyilvánvaló oka van annak – származzanak ezek az emberi természet akár kiinduló, akár az arra következő feltételéből – , hogy a Teremtő miért nem akarta jóváhagyni az emberek számára az ilyen törvény híján lévő szabadosságot, és hogy miért nem illik ez hozzájuk. Az **emberi természet méltósága** és előkelősége, mely által meghaladja a többi lélekkel rendelkező lényt, azt követelte meg, hogy cselekedeteit bizonyos normához igazodjanak, minthogy egy ilyen nélkül azok rendje, helyessége és szépsége felfoghatatlan. Ennélfogva az ember számára az bizonyul a legméltóságtelesebbnek, hogy **halhatatlan lélekkel bírjon, mely fel van ruházva az értelem fényével, azaz a dolgok megítélésének és kiválasztásának képességével**, valamint kiváló készségekkel rendelkezi más gyakorlati dolgokra vonatkozóan is.

Felvetődhet azonban az a kérdés, hogy egyáltalában miért van szükség természettörvényre? Másként fogalmazva: Isten úgyszólván miért nem „huzalozta be” egyszerűen az embereket úgy, hogy saját valódi, azaz közösségi jólétük előmozdításának megfelelően viselkedjenek? Mi értelme van az önérdékkövetésben megnyilvánuló természetes szabadság bevezetésének, ha azután rájuk a természettörvény limitációját helyezi? Pufendorf itt azzal érvel, hogy az emberi értelem mint az isteni teremtés része nem lehet felesleges:

pontosan a morális ítéletet biztosító

értelem az, ami az emberi létezés az állat fölé emeli. Az értelem az emberi természet méltóságának kifejeződése.

Az értelem szerepének hangsúlyozása tehát nem vezet a természetes értékek olyan realizmusához, mint amit Grotiusnál láttunk. Pufendorf elmélete szerint a természettörvény által az emberre rótt kötelezettség felismerése az **értelem** illetékességi körébe tartozik, azonban az értelem nem azt ismeri fel, hogy az emberi természethez mintegy *a priori* hozzátartozik a társiaság-szociabilitás sajátossága, hanem azt, hogy az embernek társiasnak *kell* lennie. Grotius *etiam si daremus*-érvét parafrázálva: Nem arról van szó, hogy az értelem megismeréséből fakadóan az ember akkor is szociális lény, ha megengedjük Isten nem-létezésének megengedhetetlen tézisének. Pufendorfnál e tézis úgy módosul, hogy az ember akkor is felismeri **értelme** által, hogy **szenvedélyes szabadságát** a **természetes kötelezettség** puszta eszméje korlátozza, ha megengedjük Isten nem-létezésének megengedhetetlen tézisének. Ezért nem fogadja el Pufendorf maradéktalanul azt, ahogy Grotiusnál az *etiam si daremus* érv a kinyilatkoztatott vallástól független természetes értékek realizmusát implikálta. Az intellektuálisan felismert kötelezettség eszenciáját képező voluntarizmust nem lehet kiiktatni. Pufendorf megoldása az, hogy a természetes kötelezettség intellektuális felismerése egy **természetes vallás** és ezen vallás Istenének eszmjét implikálja.

Így

- egyfelől a grotiusi intenciót fenntartva a természetes kötelezettség normatív jellegének magyarázata **nem szorul valamely kinyilatkoztatott vallás Istenének parancsára**
- másfelől magyarázatot nyer az, amit Pufendorf szerint Grotius elmélete nem képes megmagyarázni: hogy miért **normatív mégis a természettörvény**.

Kérdések:

1. Mit ismer fel az értelem, amikor korlátozza az önfenntartás szenvedélyét Pufendorf elmélete szerint?
2. Mire vonatkozik Leibniz Pufendorf természetjogi felfogásával szemben megfogalmazott kritikája?
3. Miben különbözik az értelem által felismert pufendorfi természettörvény Grotius értékrealizmusától?

Irodalom:

Craig L. Carr-Michael J. Seidler:
Pufendorf, Sociality and the Modern State, in: Haakonssen (ed.): Grotius, Pufendorf and Modern Natural Law (Dartmouth, Ashgate, 1999), 133-157.

Döring, Detlef: *Leibniz's critique of Pufendorf. A dispute in the eve of the Enlightenment*, In: Marcelo Dascal (ed.): *The Practice of reason. Leibniz and his Controversies*. Amsterdam-Philadelphia, 2010, 245-272.

